

Да 280-годдзя з дня нараджэння
ІМАНУІЛА КАНТА

У пошуках ісціны

Летам 1944 г., амаль за год да заканчэння Вялікай Айчыннай вайны, авіяцыя саюзнікаў абрушыла на Кёнігсберг такі ж знішчальны бомбавы ўдар, як на Дрэздэн. Цэнтр горада ўяўляў груды руін, і толькі мемарыял Канта цудам уцалеў. На магільнай пліце чыясьці рука вывела надпіс: «Цяпер ты бачыш, што свет матэрыяльны». Аўтару тэксту было, відаць, невядома, што Кант і не адмаўляў матэрыяльнасці свету. Філософа можна было б папракнуць за утапічны праект адвечнага міру на Зямлі: у час вайны ён здаваўся асабліва недарэчным.

Прайшло шмат гадоў, і калі Калінінград адзначыў 250-годдзе з дня нараджэння вялікага мысліцеля, ва ўніверсітэце быў адкрыты музей Канта, адноўлена яго магіла. Усе надпісы былі даўно сцёрты, і толькі на руінах сабора, што знаходзіўся побач, з'явілася новая: «Kant sive veritas» — «Кант, інакш — ісціна». Чаму філосафа паставілі ў адзін рад з ісцінай? Можна, таму, што ён сказаў новае і прытым вельмі значнае слова ва ўсіх галінах філасофства: тэорыі, пазнанні, этыцы, філасофіі, гісторыі? А можна, таму, што ўсе свае свядомыя гады Кант шукаў гэтую ісціну? Але, па Канту, ісціна — гэта працэс. Філософ кіраваўся менавіта гэтым азначэннем. Ніколі яго не ахоплівала пачуццё, што ўсё зроблена, што знойдзены абсалют. Кант паляпшаў, удакладняў, шліфаваў сваё вучэнне. Яго жыццё — пастаяннае духоўнае развіццё, адвечны пошук і праца, амаль да апошніх дзён, да таго моманту, калі думка вучонага выйшла з-пад кантролю.

Германія часоў Канта ўяўляла адсталую краіну, якая не была адзінай дзяржавай, а складалася з некалькіх соцень самастойных каралеўстваў, княстваў, герцагстваў, курфюрстваў, баронстваў, вольных гарадоў і г.д. Бу-

дучы філосаф нарадзіўся на ўсходзе прускага каралеўства, у горадзе Кёнігсбергу ў сям'і простага рамесніка-рымара. Па старажытным народным календары быў дзень святога Імануіла, і хлопчыка назвалі гэтым біблейскім імем, якое тлумачыцца як «з намi Бог». Кант лічыў, што яго продкі паходзілі з Шатландыі. Аднак зусім нядаўна даследчыкі-біёграфы ўстанавілі, што яго прадзед Рыхард Кант — балтыйскіх каранёў, выхадзец з-пад Прэкуле, што знаходзіцца ў сучаснай Літве.

З васьмігадовага ўзросту Імануіла аддалі ў дзяржаўную гімназію, так званую калегію Фрыдрыха, дзе ён вучыўся на лацінскім аддзяленні. Галоўнымі прадметамі тут былі латынь (да дваццаці часоў у тыдзень) і багаслоўе (завучванне катэхізіса). З гімназіі Кант вынес любоў да рымскай паэзіі і антыпатыю да розных праўленняў рэлігійнага культу. Бацькі жадалі бачыць свайго сына пастарам, аднак хлопчык марыў займацца ў будучым класічнай філасофіяй (тады ён яшчэ не цікавіўся філасофіяй).

Восенню 1740 г. шаснаццацігадовы Кант паступіў у Кёнігсбергскі ўніверсітэт, дзе вывучаў тэалогію, філасофію, матэматыку, прыродазнаўства і іншыя навукі. Каб мець магчымасць вучыцца, ён даваў прыватныя ўрокі. Пасля заканчэння ўніверсітэта працаваў хатнім настаўнікам у розных кутках Прусіі. Гады губернерства не прайшлі дарэмна. У прускай глушы малады вучоны не толькі набыў педагагічныя навыкі, але і прайшоў добрую школу жыцця. У 1755 г. Кант пачаў сваю выкладчыцкую дзейнасць у Кёнігсбергскім ўніверсітэце. Дзеля гэтага ён на працягу аднаго года абараніў тры дысертацыі, з якіх першая давала права на выкладанне, другая — званне прыват-дацэнта, а трэцяя — права на пасаду

прафесара, якую вучоны атрымаў толькі праз пятнаццаць гадоў. На працягу сваёй шматгадовай выкладчыцкай дзейнасці Кант чытаў лекцыі не толькі па філасофскіх дысцыплінах (метафізіка, маральная філасофія, логіка), але і па матэматыцы, фізіцы, фізічнай геаграфіі. У 1786 г. вучоны быў абраны рэктарам універсітэта. На той час яго вядомасць як філосафа выйшла далёка за межы Германіі.

Знешне жыццё Канта праходзіла вельмі аднастайна. Ён ніколі не быў жанаты, не пакідаў межы роднага горада, меў зносіны з невялікім колам людзей (пераважна са сваімі вучнямі), ніколі не змяняў заведзеным яшчэ са студэнцкіх гадоў звычкам і шмат працаваў. Кант лічыў, што жыццё трэба дзеля таго, каб працаваць. І калі ў 1797 г. ён быў вымушаны па стане здароўя адмовіцца ад выкладання, а потым праз некалькі гадоў і зусім спыніць навуковую дзейнасць, жыццё для яго страціла

ўсякі сэнс. Філософ пачаў разважаць пра смерць як пра збаўленне ад пустой і непатрэбнай траты часу. 12 лютага 1804 г. ён з палёгкай, як сцвярджаў адзін з яго біёграфіаў, развітаўся з гэтым светам.

У творчай біяграфіі Канта выдзяляюцца два перыяды — «дакрытычны» (да 1770 г.) і «крытычны». Першаму характэрны працы па пытаннях прыродазнаўства. Вучоны выклаў касмаганічную гіпотэзу пра паходжанне Сонечнай сістэмы, прызнаў магчымасць разумовага, абстрактнага пазнання рэчаў. Так званы крытычны перыяд адмаўляе здольнасць такога пазнання на падставе папярэдняга даследавання формаў пазнання, крыніц і меж нашых пазнавальных магчымасцей. Асноўныя творы «крытычнага» перыяду: «Крытыка практычнага розуму», «Крытыка здольнасці суджэння», «Крытыка чыстага розуму» — галоўная філасофская дзейнасць вучонага.

Творы І.Канта

Собр. соч.: В 8 т. / Пер. с нем.; Под общ. ред. А.В.Гулыги. — Юбил. изд., 1794—1994. — М.: Чоро, 1994. — (Мировая филос. мысль). — Т. 1—8.

Критика чистого разума / Пер с нем. Н.Лосского. — Мн.: Литература, 1998. — 960 с. — (Классич. филос. мысль).

Основы метафизики нравственности; Критика практического разума; Метафизика нравов. — СПб.: Наука, 1995. — 528 с., 1 л. портр. — (Слово о сущем).

Критика способности суждения: [Пер. с нем.] / Вступ. ст., коммент. А.В.Гулыги. — М.: Искусство, 1994. — 367 с. — (История эстетики в памятниках и док.).

Иммануила Канта Прологомены ко всякой будущей метафизике, могущей возникнуть в смысле науки / Пер. В.С.Соловьёва; Примеч. О.Ю.Бойцовой. — М.: Прогресс-VIA, 1993. — 237 с.

Трактаты и письма / Пер. с нем.: Н.Вальденберг и др.; Отв. ред. и авт. вступ. ст. А.В.Гулыга. — М.: Наука, 1980. — 709 с. — (Памятники филос. мысли).

Аб жыцці і дзейнасці філосафа

Гулыга А. Кант. — 3-е изд., юбил. — М.: Товарищество «Соратник», 1994. — 304 с. — (Сер. избр. биогр.).

Длугач Т.В. И.Кант: От ранних произведений к «Критике чистого разума» / Отв. ред. Т.И.Ойзерман; АН СССР. Ин-т философии. — М.: Наука, 1990. — 135 с., 1 л. портр.

Ойзерман Т.И., Нарский И.С. Теория познания Канта. — М.: Наука, 1991. — 201 с., 1 л. портр. Эстетика Иммануила Канта и современность: (Сб. ст. по материалам V Кант. чтений. Калининград—Светлогорск, 1990 г.) / Ред.-сост. А.С.Батюшкова. — М.: Знание, 1991. — 63 с.: ил.

Библер В.С. Кант—Гамлет—Кант: (Разум Нового времени в парадоксах самообоснования). — М.: Мысль, 1991. — 320 с.

Соловьёв Э.Ю. И.Кант: взаимодополнительность морали и права. — М.: Наука, 1992. — 212 с., 1 л. портр.

Длугач Т.В. Проблема единства теории и практики в немецкой классической философии (И.Кант, И.Г.Фихте) / Отв. ред. В.М.Богуславский; АН СССР. Ин-т философии. — М.: Наука, 1986. — 151 с.

Лазарев В.В. Этическая мысль в Германии и России: Кант—Гегель—Соловьёв / РАН. Ин-т философии. — М.: НФРАН, 1996. — 305 с.

Кант и философия в России: [Сб.] / РАН. Ин-т философии; Отв. ред. З.А.Каменский, В.А.Жучков. — М.: Наука, 1994. — 271 с.

К.Д.Варанько,

галоўны бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь